

Interview met Rogelia.

Datum interview: 8 juli 1989.

Plaats: mijn keuken.

Achtergrond waartegen en omstandigheden waaronder interview plaatshad, zie werkboek.

H: Hoe heet je?

R: Rogelia.. de zus van Eusebio en José.. Ariso..

H: Hoe oud ben je?

R: ik.. 65..

H: 65.. ben je dan de jongste van de broers en zussen?

R: Ja, de jongste.. Ik heb een zus.. die is nu.... 84 jaar.

H: En die leeft nog steeds? (knikt) In Toulouse?

R: Zij woont in Pamiers, wel in Frankrijk, ja..

H: Jullie met vertrokken met..

R: ...de hele familie vertrokken, ja.

H: Kun je je die dag nog herinneren?

R: Wil je de datum weten waarop we vertrokken... die weet ik niet meer.. ik weet wel dat het februari was.. februari of maart.. dat is wat ik me ongeveer herinner.. het zou maart kunnen zijn... nee. nee.. nee, in februari.. vertrokken we hiervandaan.. maar de dag herinner ik me niet..

H: Nee, maar wat er gebeurd is wel..

R: Dei... hetgeen gebeurd is wel.. Wat er gebeurde wel, want juist op die dag.. het was juist op die dag dat we naar een huisje van camineros waren gegaan, (een soort van overdekte plaats langs de weg waar de mensen die het transport verzorgen kunnen schuilen en uitrusten).. buiten het dorp.. uit angst voor de overvliegende luchtmacht.. en toen kwam de zoon langs van de mensen die met ons mee waren gegaan.. en die zei: 'jullie moeten hiervandaan vertrekken.. want de fascistena komen eraan'. We gingen naar Albalate, en juist toen we daar aankwamen... bombardeerden ze..... er was daar een brug.. naar Alcolea.. en bommenwerpers en (onverstaanbaar) en ook het dorp.. En we kwamen eraan en we pakte de kar.. met alles wat we erop kwijt konden..

H: Jullie hadden dus een kar van jullie huis, un carro de casa?

R: si, si, si.. die hebben we altijd gehad, om bijvoorbeeld het hooi op te laden... en we vertrokken.. maar we hadden... we waren met zes of zeven families uit Albalate.. naar, ik weet niet meer hoe die monte heet.. op weg naar Binefar.. en omdat ik erg jong was.. details.. herinner ik me niet.. ik weet wel dat we met vier.. dat we vier karren hadden..

H: Met welke familieleden ben je vertrokken?

R: Con los suegros, de schoonfamilie, m'n vader en m'n moeder, m'n zussen en m'n nichten.. en met twee families más.. dat was de schoonfamilie van m'n zussen, en een andere familie uit het dorp.. we vertrokken met twee karren.. En daarna kwamen de soldaten en die zeiden: 'jullie moeten vertrekken want de fascistena komen eraan' en we vertrokken..

H: .. richting Barcelona, of..

R: We stopten in la (onverst.) de Montserrat.. op ik weet niet hoeveel kilometers van Barcelona.. op zo'n 50 km van Barcelona.. en daar bleven we 10, 11 maanden.. of meer.. tot februari.. want toen we in Frankrijk aankwamen was het februari.. pues.. tot februari waren we hier (interr. man: '39), ja, tot '39.. En daarvandaan wilden m'n ouders niet vertrekken.. ze vonden.. waarheen gaan we nu weer.. ze gaan ons oppakken enzo...

H: Werkten jullie daar in een ander kollektief?

R: nee, nee, nee.. we hielden daar halt.. we waren bij een zus van m'n moeder.. en daar woonden we op een etage.. want het was een soort van torre.. die vroeger van een markiezin.. of zo.. geweest was.. met boerenland eromheen... en omdat die torre erg groot was, gaven ze ons een etage.. en daar zaten we .. pasando de todo.. poquito de amo.. como de todo.. (lachen).

H: Maar konden jullie daar leven zonder te werken?

R: Ah, ja.. mijn vader werkte.. maar de rest.. nee. ik was nog maar.. 14 jaar en ik hoefde nog niet te werken.. Y total.. wat we konden kopen was goed eten.. no hacia falta mucho dinero, veel geld hadden we niet nodig, nee.. alleen mijn vader werkte maar.. En daarna.. pues... gingen we naar Frankrijk...

H: Maar je ouders wilden niet vertrekken...

R: Nee, dat is te zeggen.. ze waren al ouder... en ze zeiden: 'als we vertrekken grijpen ze ons onderweg.. en'.. ze hadden er niet veel zin in.. y.. omdat ze niet wisten waar m'n broers zaten enzo.. pues.. ..

S:.. ze wilden bij de familie blijven..

R: .. ze wisten niet wat ze moesten doen.. Maar.. uiteindelijk.. gingen we.. nadat ik zei.. 'als jullie blijven gooi ik me in de put'.. er was daar een put.. 'ik gooi me erin'.. en toen ze me optilden.. ik huilde y todo... ik was bang voor m'n ouders, (om m'n ouders).. want als ze ze zouden oppakken.. omdat ze m'n broers niet konden krijgen.. alli, dan zou je niet weten wat ze.. net zoals ze gedaan hebben .. met die anderen.. uit het dorp..

H: Wisten jullie dat dan..

R: No, no.. dat wisten we niet, maar dat geloofden we.. dat dachten we.. en ik geloof dat ze dat echt gedaan zouden hebben.. want er waren mensen op leeftijd.. die ze gefusilleerd hebben.. en die niets gedaan hadden, niets anders dan, omdat ze zoons bij de CNT hadden.. En.. uiteindelijk vertrokken we en gingen we naar Barcelona.. en daar zat m'n broer.. de jongste.. en vandaaruit vertrokken we allemaal naar Frankrijk.. ja, allemaal.., zoals anderen en anderen.. en we gingen weer met de kar.. met een kar.. de kar waarmee we naar Cataluña waren gekomen.. vertrokken met de hele familie.. en m'n zus, die een dochter had van een maand oud.. die vertrok met een vrachtwagen die de militairen hadden, omdat ze een kleine baby had.. en mijn cuñada, de schoonzus van m'n zus had er een die niet meer dan zes maanden oud was.. die moesten zo snel mogelijk de grens over.. met een vrachtwagen.. en wij met de kar.. Overigens is dat meisje van zes maanden.. aan de grens gestorven.. voordat ze in Frankrijk aankwamen..

H: Hadden jullie problemen aan de grens..

R: Aan de grens.. toen we daar aankwamen was die gesloten.. We moesten daar een nacht wachten.. En de volgende dag openden ze hem.. om 8 uf 10 uur 's morgens.. ging de grens open.. en daar kwamen we m'n zus tegen.. en mijn zus.. haar dochter was ziek geworden.. en omdat de ander gestorven was, was ze bang.. en vertrok ze met een vrachtwagen.. zij, met haar dochterje.. En daar ontmoetten we ook m'n broer en.. de schoonzus, en toen we elkaar zagen was de baby die ze hadden al dood.. En later was de grens vol met soldaten die passeerden en zo.. heel veel.. Hun wapens werden afgenomen.. en ik passeerde hem te paard.. op een paard.. Want de paarden liepen daar los rond.. en toen zei iemand uit het dorp.. neem die.. dat is beter dan lopen.. en ik stak de grens naar Frankrijk over, gezeten op een paard (ha,ha)..

H: Bien, je hebt geluk gehad..

R: Si, si.. pero.. fuerte, he.. de tijd die het ons kostte om daar aan te komen.. we dachten dat we er nooit kwamen.. en toen we bij de grens waren, begonnen de Senegalezen, de negers.. ons te commanderen.. opschieten, allez, allez.. dat was het enige woord dat we begrepen, pues.. allez.. allez.. Pero nada..

H: Waar zijn jullie heengegaan?

R: De eerste nacht zijn we hoog de in de bergen ingegaan, o sea.. in de Pireneos por allí.. een hele hoge berg die we die we opgingen.. en we sliepen die nacht onder.. in de maand maart.. onder de pijnbomen die er stonden.. brachten we de nacht door en toen het dag werd, werden we ook daar gedwongen weer te vertrekken.. En.. zo hebben we de hele dag gelopen.. totdat ze ons tegenhielden..want we gingen naar.. ze vertelden ons dat we naar het station van Boulou, zo heet het? (tegen haar man: Boulou) En gaan we naar het station, en daar waren guardias.. en omdat ze ons wilden scheiden van mijn vader en mijn broer, gingen we weer terug.. Maar daar was een brug en daar pakten ze m'n vader op en m'n broer ook.. en ons dwongen ze terug te gaan naar het station.. en mijn vader voerden ze weg.. naar het concentratiekamp.. En daarna brachten we de nacht door op het station.. het was er vol.. vol met mensen daar..

H: Alleen vrouwen en kinderen?

R: en kinderen.. Maar er waren ook mannen, he.. maar heel weinig.. Enkelen.. m'n zwager was er, die ook gewond was.. Sierra.. die ze met ons mee lieten gaan..

H: Dus de "zwakken" in hun ogen waren op het station?

R: Zo is het. En de volgende dag kwam er een trein voor ons, maar.. daar waar er 200 inpassen, waren wij met duizend.. en we konden ons niet bewegen.. En mijn zwager stapte ook in he, omdat hij gewond was.. alleen kwamen er toen soldaten.. politie.. en die zeiden: 'Mira, meneer u stapt uit, we brengen u naar het ziekenhuis, waar u verzorgd zal worden'. Maar we vernamen later dat ze hem naar een kamp vervoerd hadden, zonder hem te behandelen, zonder iets..

H: En daar ging hij dood?

R: No, no.. Hij ging wel dood.. Maar zij zelf.. (onverst..) Zonder verzorging is hij meer dan een jaar in het kamp geweest en hebben we hem niet gezien.. meer dan een jaar.. En wij zaten twee dagen en twee nachten in de trein.. We wisten niet waar we heengebracht werden.. We kwamen bij Nantes aan.. we werden met zo'n honderd mensen naar een plaats gebracht, anderen naar andere plekken, sommigen gescheiden van de familie.. We werden naar het departement van de (?)... gebracht en daar bleven we een zekere tijd.. maar uiteindelijk heb ik meer geluk gehad dan anderen die naar Frankrijk vertrokken.. Omdat ze ons te eten gaven.. we kregen stro en zakken om bedden te maken.. maar anderen .. niets.. maar dan ook echt niets.. Wij hadden geluk.. en daarna.. toen we onze familie weer terugzagen..

Santiago (haar man): Hoe zij terecht zijn gekomen is misschien representatief voor maar 5% van de gevluchte Spanjaarden.. De rest kwam in concentratiekampen terecht.. Toen wij in het concentratiekamp aankwamen.. in dat kamp.. zaten ook mijn moeder en mijn zus.. en na zekere tijd kwamen we mijn vader in het kamp tegen.. we wisten niet dat hij er ook was.. In dit kamp zaten zo'n 50 tot 60.000 mensen en er waren maar 8 barakken, waar natuurlijk de vrouwen en de kinderen werden ondergebracht.. en aan de vrouwen en kinderen werd iedere dag eten gegeven.. een stuk brood werd op de grond gegooid.. maar wij mannen kregen een hele week niets..

en na een week kwamen de vrachtwagens en kregen we brood toegeworpen zoals je benen naar de honden gooit.. Het was een leuke ontvangst.

R: Slecht.. heel slecht zijn we in Frankrijk ontvangen.. Wij konden daarvandaan vertrekken.. we hadden ook maar een doel.. weg van daar.. Maar daarbij hadden we het probleem.. toen we hier uit het dorp vertrokken.. kwam mijn broer José langs.. en die vroeg naar de familie.. en ze wisten niet waar we waren, ze zijn vertrokken.. en toen kwam ook.. op een motor, een toerist langs, die al ouder was en bij de Roja y Negra had gezeten.. en die we van de gevangenis kenden.. hij had ons gezocht en naar ons gevraagd ..en 'dat ik jullie nou tegen moet komen..' en hij zou zijn best doen de rest van de familie op te sporen.. Maar hij kwam niemand tegen.. Niet m'n broer.. niemand.. niemand.. We hebben heel veel doorgemaakt.. heel veel.. want.. ik was nog heel klein en ik had het idee.. toen ik naar de peñas, de toppen, bij Alcolea keek, dat de fascisten daar niet tegenop zouden komen.. en dat ze ver weg zouden blijven.. Maar kinderen als we waren in onze onschuld.. keken we naar die toppen en zeiden tegen elkaar 'de fascisten zijn er nog niet aangekomen'.. En ik geloof dat ze er snel waren nadat we vertrokken zijn.. Er waren wel groepen die zich voorbereidden op het verzet, maar dat waren er niet zoveel.. We trokken weg ook omdat we de geschiedenis van andere dorpen kenden.. Toen we onderweg waren hoorden we dat Alcolea ingenomen was.. en Albalate ligt zo dichtbij.. Maar wij dachten dat we terug zouden keren.. Want we waren vertrokken om te vluchten voor de vliegtuigen.. en we trokken naar het land waar we twee dagen bleven.. en we gingen terug en we dachten dat dat het geweest was.. En toen we de volgende dag vertrokken zei m'n moeder: 'en nu weten we helemaal niets van m'n zoons, niet waar ze zijn'.. en ze bleef zich zorgen maken.. En vlak bij Lerida..ja.. bij de weg naar Lérida.. daar is een soort van tunnel waarboven het water stroomt.. een aquaduct.. en toen we daar naar binnen gingen.. het was er vol, want veel meer mensen deden dit.. toen we daar naar binnen gingen passeerde mijn broer José, toen ze met de artillerie Lérida voorbijtrokken.. Mijn vader ging naar buiten toen hij ze zag en vroeg ernaar en hoorde 'wij zijn de elfde... divisie.. divisie is het goede woord?, ja de elfde divisie' Oj, en m'n vader... en wij die daarbinnen zaten.. en we wisten niet of we elkaar ooit nog zouden weerzien.. En we gingen met velen uit het dorp.. Maar we hadden nooit gedacht nooit meer naar het dorp terug te keren.. want.. eerst gingen we naar Cataluña waar we wachtten tot we terug konden keren.. En in Frankrijk hetzelfde.. daar waren we vluchtelingen.. en op de dag dat het nieuws dat Madrid was gevallen.. oh... verschrikkelijk.. er waren vrouwen die flauwvielen.. We geloofden het niet.. We hadden zo'n grote illusie dat... nee, nee.. Spanje.. kunnen we niet verliezen.

H: Waarom?

S: Omdat we geloofden dat we sterk waren.. dat de hele wereld ons te hulp zou komen.. maar nee.. We streden een rechtvaardige strijd.. we wilden vrijheid.. We hebben meer dan 25 jaar in exilio doorgebracht.. meer dan 25 jaar zonder dat we meubels.. noch iets anders hadden.. Een matras om op te slapen, een tafel die we zelf gemaakt hadden en twee banken.. en we wachtten om terug te gaan naar Spanje.. want we dachten dat het onmogelijk was, dat de hele wereld aksepteerde... vooral die landen die tegen het fascisme gestreden hadden.. dat de wereld zou akseptereren.. dat Franco..

como un gaucho... met Hitler en Mussolini.. dat hij door zou kunnen gaan met de overheersing van Spanje.. En we hebben 25 jaar gewacht met twee bankjes.. een tafel met vier poten en een matras..

R: En in de refugio op de eerste mei.. waren we met een groep jongeren.. en anderen en ouderen formeerden andere groepen.. en we zongen de liederen van hier.. de revolutionaire.. want we deden hetzelfde als we hier (in het dorp) deden... want vroeger was de eerste... mei... ja... er was een enthousiasme.... ik denk dat ik zo'n enthousiasme nooit meer zal zien..

H: hoe was het in het dorp?

R: Het enthousiasme was er veel groter dan het hier ooit was...

H: Kun je je de veranderingen herinneren toen de republiek kwam?

R: Ik weet nog dat we allemaal op het plein waren toen de republiek kwam en dat we zongen en sprongen.. dat herinner ik me nog.. Maar we hadden ook de illusie dat er iets anders zou komen dan de republiek zoals die was.. We dachten dat we een grotere vrijheid zouden krijgen dan die er kwam.. die was er tijdens de republiek niet gekomen.. Er was hier tijdens de republiek een guardia civil.. die zich voor het paleis posteerde als we er dansten en als we naar buiten kwamen werden we gefouilleerd omdat ze naar wapens zochten.. Voor ons jongeren was het hetzelfde... niet zoals daarvoor, maar toch.. iets anders dan we verwacht hadden, dan wij verwacht hadden.

H: Was het normaal dat ze bij de balzaal naar wapens kwamen zoeken?

R: Voordien gebeurde dat geregeld.. en naderhand.. niet zoveel meer maar toch vaak. Het was niet.... die republieken zijn niet.... (S: het was een bourgeois republiek).. Het was een republiek... en we waren vrijer dan daarvoor.. dat wel.. maar niet zoals we verwachtten, he.. Het bewijs is dat wij jongeren.. een strijd voorstonden, pusimos, voor veranderingen... met de republikeinen... Hoewel de republikeinen.. de republikeinen die we hier hadden... waren veel meer voor het socialisme.. want op het moment van... Het was maar een groepje, he... er waren er niet veel van..

H: Ben jij ook bij de jongeren geweest die bijeenkwamen in het Centro Obrero?

R: Omdat ik nog een meisje was ging ik, maar omdat ik... in het centro obrero de ouders van... het waren de oom en tante van Manuela.. en hun dochter was een vriendin van mij en ik ging er dus heen.. om bijvoorbeeld wijn in te schenken.. of zoiets... maar meer uit vriendschap dan om naar het centro te gaan.. en m'n broers gingen en iederen en we gingen er naar binnen.. en wij kleintjes konden daar naar boven gaan... en alles.. ja.. dat vonden ze allemaal goed..

H: Kan je je iets van 1933 herinneren, december..

R: van '33... dat herinner ik me slecht.. muy mal recuerdo.. Van '33 herinner ik me.. wat herinner ik me dat slecht.. daarvan herinner ik me.. dat ze het licht in het dorp afgesloten hadden, er was geen licht.. het was pikkedonker.. en mijn moeder die drie kinderen had die nog niet thuis gekomen waren... die kon niet slapen.. En ze stond weer op.. en omdat ik de kleinste was.. sliep ik naast haar in de kamer.. en toen ik haar zag stond ik op en vroeg: 'wat doet hij?.. en..' je broers zijn nog niet binnen, en ik weet niet wat ze zeggen'.. zei ze.. Iemand zei "alto", en omdat ze "alto, quien hay" zeiden.. (S: "Quien vive?".. leve wie).. "alto, quien vive".. Ik ik hoorde het, maar ik hoorde iets

waarvan ik niet begreep wat het betekende wat ze zeiden. Ze zeiden: 'a regar, irrigeren'. Ze moesten dit zeggen als wachtwoord zodat ze wisten wie het was.. En ik wist niet wat ze zeiden en ik vroeg het en m'n moeder zei: 'iets van irrigeren, maar ik weet het niet'. En er was geen licht en m'n broers waren nog niet thuis.. en zij huilen.. want zo af en toe hoorde je ook schieten, verdad ... En wie gaat er langs.. en wie zou dat zijn.. in de straat hoorde je niets.. ze hadden op alle straathoeken iemand als wacht neergezet.. maar van de republikeinen.. claro... enfin.. de los republicanos no.. ze waren van de CNT. En de volgende dag kwamen m'n broers ons even opzoeken en ze gingen weer weg.. en ja.. dat was het comunismo libertario.. (Lachen...)

H: En wat veranderde er..

R: Oh.. op die dag.. veranderde er veel in veel opzichten.. wat er veranderde... in ons huis.. niets, want mijn moeder.. want ze was al ouder.. en ik op mijn leeftijd, wist niet waarom.. had er geen benul van, maar m'n moeder was erg zenuwachtig want ze was bang voor wat komen ging.. Om twee of drie uur 's middags, het zal om 2 of 3 uur geweest zijn.. kan ik me nog herinneren dat we naar de deur gingen en m'n vader ging in de opening staan en toen kwam er een buurman langs..... een fascist.. en hij zei tegen m'n vader. 'Oi, menos mal que viene el guardia de asalto, ik hoop dat.. ' En mijn vader zei: 'menos mal dat alles afgelopen is', want wij waren allemaal bang en hij zei. 'o, nee.. señor Eusebio, alles is nu afgelopen'. Want m'n broer was gewond geraakt en degenen die dat gedaan hadden zouden ervoor moeten betalen.. En dat was toen ze velen gearresteerd hebben.. ze hebben ze bijna allemaal weggevoerd.. Maar m'n broer.. het was in de nacht.. hij was toen, Antonio, een jaar of 18... had z'n voet verstuikt en kon niet lopen en moest naar huis terugkeren.. Maar op die leeftijd ben je voor alles in, claro.. normal. En toen kwam de guardia de asalto hem thuis arresteren.. En toen er minstens tien guardias de asalto kwamen om m'n broer op te pakken, werd m'n broer erg opgewonden toen hij ze zag en wilde zich op alle manieren verzetten en toen ze hem mee wilden nemen gaf hij een van de guardias de asalto een muilpeer, bofetada... die had dit niet verwacht en hij viel op de grond.. die guardia de asalto.. En toen... bam... ze waren razend en schreeuwden in de straat naar m'n moeder. 'en u en het hele dorp zullen zich dit blijven herinneren'.. en ik begon te schreeuwen, het was geen manier.. zoals ze m'n broer begonnen te slaan en ik huilde en schreeuwde: 'criminel' tegen de guardia de asalto en 'moordenaars'.. ja..

H: Hoe oud was je toen?

R: In '33? Negen jaar.. En oh.. wat ik me ook nog herinner.. is dat een guardia de asalto me oppakte.. er zitten ook wel goede mensen bij.. mensen met een beetje hart, verdad.. hij nam me in zijn armen en drukte m'n hoofd tegen zijn schouder, zodat ik niet behoefde te zien hoe ze m'n broer sloegen. En mijn moeder.. m'n vader en m'n moeder riepen ook maar dat ze moesten kalmeren.. dat ze rustig moesten worden.. want we dachten dat ze hem daar zouden doden.. Het was een toeval dat ze hem niet doorgemaakt hebben.. Want er was er een die zei dat hij hem wilde vermoorden.. dat zei hij.. Maar die guardia de asalto had er werk aan en moest met me naar binnen gaan om me te kalmeren..

S: De guardia de asalto is repressieve kracht die door de republiek in het leven is geroepen...

H: Daarom hebben ook zovelen de kant van de republiek gekozen...?

R: Pues eso (onverstaanbaar) en hielden ze op.. en een zei dat ze

hem niet zouden doodmaken onder de ogen van mijn moeder.. en en daarna vroegen ze... toen ze hem wegvoerden.. toen zei de guardia die de klap van m'n broer gekregen had.. die zei toen.. 'ik sla je tot je dood zal zijn..' en hij zei: 'wat vind ik het jammer.. voor de ouders en het zusje..' Ja.. lo ves... en degenen die bij hem waren sloegen m'n broer toen ze hem wegvoerden.. Het was afschuwelijk.. want m'n moeder.. na dit.. dacht ze dat hij vermoord zou worden... pues.. ze werd... van de zenuwen werd ze als gek.. Ze wist niet meer wat ze zei..

H: Op dat moment?

R: Op dat moment.. maar het duurde zeker zes uur.. ze werd gek... op z'n minst zes uur.. Y.. claro.. er was geen een van de broers in huis... deze hadden ze weggevoerd, maar de anderen.. waren er vandoor gegaan.. en hierna.. 's nachts kwam Eusebio langs.. Hij had zich buiten het dorp schuil gehouden.. en daar kwam Eusebio.. en toen m'n moeder hem zag.. ze begon te schreeuwen en zei.. ze hebben je broer vermoord.. en toen verschool Eusebio zich in huis.. zonder dat iemand het wist en hij kwam de deur niet uit.. niets.. en we hielden hem daar verborgen.. En daarna kwam José.. (H: Ook? De hele familie...)... Daarna.. dat was wat later.. maar José hebben ze gearresteerd.. ze voerden hem naar de gevangenis.. hier in het dorp.. he.. in het gemeentehuis bevond zich de gevangenis.. Maar ze hielden hem maar 24 uur vast.. langer konden ze dat niet, he.. Maar hij had het geluk.. nou ja geluk.. ze lieten hem vrij nadat ze hem naar de gevangenis.. hadden gebracht.. ze lieten hem vrij.. Maar de ander heeft twee jaar gezeten.. de ander zat twee jaar en nog wat.. want ze hadden er veel opgepakt.. maar er bleven maar vier jongens vastzitten.. en de anderen keerden niet naar het dorp terug.. Maar al vrij snel.. degenen die in het dorp achterbleven.. dat waren vooral oude mensen.. pues.. die bewerkten de gronden van de families van de gedetineerden, sables.. Ja.. bejaarde mensen..

H: Waren dat CNTistas of republikeinen..

R: Het waren vooral degenen die wat meer links waren.. maar ze hielpen elkaar veel, he.. het was een hele goede sfeer, ambiente.. Pues, mira.. ze hielpen elkaar.. als er iemand een stel paarden had.. dan hielpen ze de ander..

H: Dus niet alleen op de percelen van de Duque..

R: Nee, ne.. er was toen nog geen sprake van kollektieven, dat was daarna.. maar ze hielpen.. de mensen uit de verschillende families.. en de kinderen.. hielpen waar nodig was.. Ze zaaiden en.. maar ze waren allemaal links, he..

H: Gisteren legde je me uit dat in dit dorp niets anders bestond dan links en rechts? Waaruit bestond het verschil?

R: Wel.. de linksen.. over het algemeen... kwamen uit de kleine huisjes en hadden heel weinig grond.. die geen .. ze leefden.. dat wel.. van de grond die ze hadden.. maar dat was heel weinig.. En de anderen, als ze een beetje meer hadden, waren de rechtsen.. En er waren erbij die behoorlijk wat hadden, he.. Maar zelfs degenen die maar een klein beetje meer bezaten.. dat waren de rechtsen...

H: En jouw familie..

R: Mijn familie toen links..

H: En jij.. sedert wanneer..

R: Oei... vanaf het moment dat ik geboren werd... Ik heb in m'n huis niets anders gezien.. want m'n broers.. mira.. moet je nagaan hoe klein ik nog was.. want.. toen ik met anderen uit het

dorp de eerste kommunie moest doen.. toen werkten mijn broers in Cataluña, José en Eusebio.. en mijn moeder schreef ze dus dat ik mijn eerste kommunie ging doen.. en ik.. omdat alle meisjes uit m'n buurt gingen.. wilde ik ook.. Maar toen schreven m'n broers.. als je niet naar de kommunie gaat.. als we terugkomen zullen we een mooie jurk voor je kopen .. en schoenen en alles.. En dus ik: 'mama, ik wil geen kommunie doen'.. De volgende dag sprak ik hierover met m'n vriendinnen.. 'mira.. je krijgt kadootjes als je naar de kommunie gaat'.. 'Mama, ik wil kommunie doen..' De ene dag het een, de andere dag het ander.. En m'n broers nog een keer.. en uiteindelijk.. vier dagen tevoren.. wilde ik geen kommunie doen zei ik tegen m'n moeder.. en oei.. Voor mijn moeder en voor de andere ouderen was dit een grote verandering, muy fuerte, 't was een traditie.. en m'n moeder zou het fijn gevonden hebben.. (Santi: de kerk was over dominant in die tijd.. ze bepaalde het leven van iedereen..) Ja.. en ik ben niet gegaan.. en ik kreeg heel veel kadootjes van mijn broers.. H: ze deden dus wat ze beloofden..

R: si, si.. en ik heb dus geen kommunie gedaan.. (grinik)..

H: Het leven werd toen nog helemaal door de kerk beheerst?

R: Door de kerk.. toen? Nog steeds tijdens de republiek? Nee..

Toen de republiek kwam werd de macht van de kerk al minder.. ik ging bijvoorbeeld niet meer naar de kerk.. want voordien.. als het bijvoorbeeld onweerde.. gingen we naar de kerk om te schuilen.. Maar daarna.. hielden we daarmee op.. en als je niet naar de mis wilde ging je niet.. je moest niet dus ik ging niet.. Het werd niet als juist gezien.. maar het was meer.. of je gaat of niet.. het is hetzelfde.. Ik was erg opstandig, rebelde, si, si.. En toen eso.. '33 voorbij was.. Daarna.. wel.. m'n broer daar in de gevangenis.. Antonio.. die ken je niet, die is overleden.. hij heeft ook in Toulouse gewoond.. die hebben ze een leven bezorgd.. ze hebben hem bijna doodgemaakt.. ze hebben hem bijna vermoord.. (Santi: en dat waren de republikeinen net zoals in Casas Viejas, ook daar de republikeinen..) Toen hij hierkwam herkende ik hem bijna niet meer..

H: Het waren er veel he, heb ik in de kranten uit die tijd kunnen opmaken toen er solidariteitsakties gevoerd werden..

R: Si.. Mijn broer hebben ze twee jaar vastgehouden.. En de ene veroordeling na de ander volgde.. En.. hij was er zeer slecht aan toe.. Toen ze hem vrijlieten.. de dag dat hij hier kwam.. ik zat toen op school, he.. En ze kwamen me halen en zeiden 'je moet naar huis, Rogelia, je broer is er'.. Maar ik wist niet dat het deze broer was.. en ik holde naar huis en ik kende m'n broer niet meer.. na twee jaar, he.. Toe ze hem arresteerden was hij zo'n twintig jaar.. hij liep zo (voorovergebogen).. en hij was seco, seco (broodmager).. En hij was heel knap geweest.. heel knap.. en ik herkende hem niet.. En de dokter hier zei.. want wij hadden ook onze eigen linkse dokter.. er was hier een dokter voor de rechtsen en een van de linksen.. (SI? lachen) Si, si.. Don José was een dokter voor de linksen.. en Don Manuel.. die daar woonde, was de dokter van rechts.. Want waarom zouden we naar een dokter van rechts gaan, om ons iets slechts te laten overkomen?

We vertrouwden.. oh.. we vertrouwden niemand, he.. niet iedereen was zomaar te vertrouwen.. We hadden geen vertrouwen in elkaar (de twee groepen..)(lachen). En die dokter kwam iedere dag thuis langs.. want de dokters toen kwamen iedere dag de zieken bezoeken.. En ik kan me herinneren dat hij een heel streng dieet moest volgen.. want hij had reuma in het hart opgelopen.. Want ze

hadden hem veel geslagen.. en als ze hem tot bloedens toe geslagen hadden.. gooiden ze hem in een eso... in ijskoud water.. pfoe.. en hem.. hoewel hij nog erg jong was.. kon hij deze zware zaken, dingen.. cosas.. niet verdragen.. Martelingen.. martelingen.. Hij heeft heel erg veel geleden.. en sterk-sterk, is m'n broer niet meer geworden.. Want daarna.. erg zwaar werk zou hij niet meer kunnen verrichten..

Hij heeft heel, heel veel geleden. En al dit soort lijden hebben we thuis gezien.. ik heb het gezien.. en van alles wat er plaatsgevonden had hebben we veel te lijden gehad.. En daarom heb ik zoveel angst voor dit dorp... om terug te keren.. en daarom voor niets.. por nada... naar dit dorp terugkeren om te wonen?... ik niet.. no, no, no..

H: Maar.. angst voor het dorp... of?

R: Voor de mensen.. en als je er aan denkt dat hier iets zou gebeuren.. met de haat die hier geweest is.. van het ene deel naar het andere.. hier zal die nooit ophouden.. in dit dorp.. (Santi:.. de angst.. de angst.. is hier goed gevestigd.. fundado..)

R: .. is er goed ingepompt.. zit er goed in.

S: Waar de fascistien hicieron... meegedaan hebben.. in het dorp of in de stad.. aan de 18e juli.. daar pasten ze martelingen toe en fusillades.. en dit in de de republikeinse, de linkse zone.. waar ze tegenstand boden en gewonnen hadden... daar hebben ze.. Want wanneer de ene troep binnenmarcheert en daarna weggaat en de andere binnenkomt.. ja.. dan is er de haat tegen hetgeen de eersten gedaan hebben.. pero.. Maar zij die in opstand zijn gekomen en het dorp dat niets gedaan heeft.. in die steden waar ze die.. he.. waar ze de situatie beheersten.. daar fusilleerden ze massa's mensen en pasten martelingen toe.. En daarna.. toen de arabische troepen al begonnen te arriveren.. bij de straat van Gibraltar.. llegaban a Casa Blanca (?), kwamen ze bij Casa Blanca aan(?).. en in de dorpen waar ze kwamen.. deden ze van alles met jongeren en vrouwen.. verkrachten, beroven.., doden.. y claro.. in de republikeinse zone.. bleef men met deze angstpsychose en met reden.. fundado.. en met recht, want ze hadden dit in andere gebieden gedaan.. en daarom de verschrikkelijke angst die de republikeinse bevolking had..

R: ja.. in de kleine dorpen.. omdat je daar iedereen kent.. nog meer..

H: Waarom?

R: Waarom? Eh.. omdat zij zelf.. Mira.. omdat.. ook al heb je niets gedaan, dan zeggen ze dat je wel iets hebt gedaan.. en dat is het.. begrijp je? Nee.. op die manier heb ik niet geleefd.. in Albalate.. vanaf ik het me kan herinneren.. rustig, rustig.. hebben we nooit geleefd.. nooit.. Zij die geen kinderen hadden.. jongeren.. niets.. Maar zoals bij ons in huis waar we er drie hadden.. alle drie van de CNT, pues, nada.. (geen rust).. Ik herinner me dat er een tijdschrift thuisgebracht werd dat 'Estudios' heette.. en ik herinner me kranten... ik heb de politie in huis gezien.. Na '33 kwamen ze naar ons huis.. en kwamen binnen en claro.. doorzochten het hele huis.. ze bekeken alles.. alles. Omdat er toen nog geen water in huis was.. we moesten water halen bij de bron.. ik weet niet of je die bron wel eens gezien hebt.. (Hier beneden? Ja dus..) Er zijn twee bronnen.. één de (naam) en de ander noemden we (naam).. en daar moesten we water halen. En we hadden een paar grote vaten in de keuken staan waar heel veel liter inging.. die moest je vullen

met water.. en die.. dat kan ik me herinneren.. want ik was erg levendig.. ik had een heel nieuwgierig karakter.. temperamento.. ik moest overal bij zijn en alles zien.. en ik ging.. ik schreeuwde altijd dingen naar de politie.. maar ze bekenen me en lieten me doen wat ik wilde, want ik was toch nog maar een klein meisje.. (Ha, ha).. en ik ging achter ze aan.. en met hun geweer gingen ze door het water om te kijken of er iets in het water verborgen was.. En mijn zus... de oudste die overleden is: 'Oh.. sinvergüenzas son.. wat bent u onbeschaamd, schurken.. en wat een borros, burros(?)', zoals ze dat hier zeggen.. want ze kon haar mond niet houden.. 'Zwijgt u alstublieft.. want anders.. gaat u ook met ons mee', zeiden ze.. Ze doorzochten alles.. alles. Er was een ander (vat) met olie... ze zochten overal, overal.. Om te kijken of er geen wapens inzaten.. of wat dan ook.. En dit begon in '33.. na de beweging van '33.. maar sedertdien, voor niets, por un nada, om de kleinste kleinigheid.. Je was fichado.. je was verdacht, werd in de gaten gehouden.. (S: je was van de CNT en dus werd je fichado.. en als er iets aan de hand was..)

R: Eso es. Y está. Je weet waar m'n huis staat, bueno, dat andere nauwe straatje, dat daar naast casa Porquet.. met die hoek die gefotografeerd (vervallen) is en alles, weet je.. (?).. wel in die straat.. niet de eerste maar de tweede, die verzakt is.. helemaal.. wel daar leefde de familie.. die familie Lomboto heette.. en zij zijn de oorzaak dat ze m'n broer aarresteerden.. (H: Hoe?) Por eso, daarom.. omdat de jongen.. de jongste zoon gewond was.. het was een groep en onder hen bevond zich m'n broer.. en omdat hij hem kende.. hij wist niet wie die was maar kende hem wel.. maar dat maakt niet uit.. omdat ze toch konden zeggen wat ze wilden.. En wij hebben altijd.. daarom ben ik altijd bang voor dit huis (deze familie) geweest. En ik ben blij dat het verzakt (ingestort) is.. want ik voel een haat tegen ze.. een haat. En dat is daarom.. dat de burens die naast ze wonen, toen de beweging van '36 begon en de fascistena de straat opgingen.. vertrokken ze vanuit hun huis.. en de burens die ernaast wonen.. alles wat er met ze gebeurd is, daar zijn zij de oorzaak van.. hetgeen blijft is deze haat.. tegen deze familie.. we hadden vriendelijk met elkaar gesproken, todos hablaban bien y todo.. maar sedertdien.. door deze haat.. we spraken niet meer met elkaar, niets..

H: Na '33?

R: Sedert '33 ja..

H: Niet al sedert de percelen?

R: Nee, sedert '33, '33.. dateert deze haat, odio, maar haat he.. En als die vrouw onze deur voorbijkwam, probeerde m'n moeder altijd naar binnen te komen.. maar als ze nog bij de deur was als die vrouw passeerde werd ze wel gegroet maar m'n moeder groette nooit terug.. Oef.. nadat wat met m'n broer gebeurd was.. dat was de schuld van hun..

H: Als je op je leven terugkijkt, wat zijn dan de gelukkigste jaren van je leven?

R: Dat was later.. toen de oorlog er al was. We waren gelukkig omdat bueno.. verdaderamente, in werkelijkheid, was m'n moeder niet zo gelukkig, maar ik was op die leeftijd nog onschuldig, onnozel, onbewust (esas edades inconscientes), maar met al het enthousiasme dat ik in het dorp zag.. en in het kollektief en overal.. wel toen was ik gelukkig.. En we gingen naar school en op school waren we heel vrij.. ze lieten ons.. we mochten liedjes

zingen die behoorlijk vrij waren (bastantes libres).. van alles..

H: Hoe was dat voor die tijd dan?

R: Oh, dat was heel anders.. een hele grote verandering, si, si. Wij kinderen waren heel erg gelukkig, hierom.. en.. zoals ik al zei, als we van school kwamen, en wanneer zij die naar het land waren geweest terugkwamen.., ze kwamen in karren of in remolques.. zo kwamen ze.. en allemaal gingen we naar ze toe, zingend.. altijd.. zij die van het werk terugkwamen zongen altijd, altijd zingend.. Wij kinderen.. claro.. we hadden wel gezongen, maar dat was op het feest.. maar nu, ieder dag.. en ze maakten muziek hier in het paleis.. en alle jongeren naar het paleis.. het was heel anders dan vroeger, dan was het op een zondag, of een zaterdag.. een zondagavond of middag. Nee, toen de oorlog.. was het.. ze deden wat ze wilden.. ver Paid.. die wilden werken die gingen aan het werk.. en de anderen.. pues bueno.. a bailar, aan het dansen.. Maar daarna, met de maisoogst, die we binnenhaalden met de.. piela.. het vlies dat eromheen zit.. ¿como se llaman?, hoe heet dat?

S: Dat heet mazorca.. maiskolf.. de kolf van de mais..

R: Ja, ja.. omdat er toen nog geen machines waren plukten we die met vel en al.. en die brachten we naar het paleis voor de kollektiviteit, wat ging daar veel heen.. en daar gaan we heen s' avonds heen.. ik ging altijd, ik vond dat altijd erg leuk (S: om mais schoon te maken het mais).. 's winters.. om het vlies weg te halen.. om grapjes te vertellen (explicar).. eh.. en men zong.. het was allemaal erg leuk.. het ging allemaal veel beter omdat we ons een grote familie voelden.. allemaal samen..

H: En werd er dan ook over bijvoorbeeld de kollektieven gesproken..

R: Over alles.. over alles.. we spraken allen over alles.. Bueno, daarbij waren er nog vergaderingen in het paleis.. tot en met die van het comitee vonden er de hele tijd vergaderingen plaats.. reuniones.. asambleas..

H: En daar was je ook bij?

R: Siii.. wij als kleintjes waren overal bij, gingen overal naar binnen.. entramos por todos.. Ik herinner me van een keer.. ik vertel dat altijd want dat maakte grote indruk op me.. zo van compañeros y compañeras.. dat ..m'n broer José sprak.. y bueno.. degeen die aan het woord was sprak erg opgewonden.. en hij sprak.. en toen zei m'n jongste broer.. hij kon makkelijk spreken.. tenía una facilidad de palabra.. hij zegt.. 'Perdone, compañeros'.. (lachen).. 'compañeros', zei hij, ha ha, als je broer compañeros zegt.. 'compañeros.. ik zal..'.. en hij legde uit wat hij wilde zeggen want hij sprak veel rustiger.. heel rustig.. want dat had hij in de gevangenis geleerd.. praten.. De tijd dat hij daar was had hij veel gestudeerd.. del mismo..

S: (onderbr..) in de gevangenis toen, net zoals nu (in de onverstaaenbaar..) salía un granuja.. ver Paid een boef eerder de gevangenis dan een politieke gevangene. En omdat er toen een groot deel van de militanten van de CNT in de gevangenis zat.. eh.. pues.. degenen die bij hen in de cel zaten.. eh.. ver Paid de gevangenis als een man.. die contacten had.. hij ver Paid de cel eh.. ze deden daarbinnen positief.. positief werk..

R: Ik herinner me dat m'n moeder zei: 'Madre mía, zoals deze zoon hier gekomen is.. hoe hij praat.. het lijkt alsof hij uitglijdt over zijn woorden.. (resbala de que decía).. M'n moeder

(ha, ha).. En hij las veel .. en ze hadden veel boeken in huis.. en maar lezen en maar lezen lezen.. heel veel.. En ze spraken er veel over.. Want er was heel veel tijd over die ze niet konden werken, veel, heel veel.. Hij studeerde en las heel veel.. En hij had daar geleerd om.. met meer gemak te studeren.. zekerder te zijn met praten.. Hij was daar met anderen die niet hier vandaan kwamen.. hij zat er met madrileños.. met anderen.. en hij leerde er beter praten.. beter.. hij was gemakkelijker gaan spreken.. en er waren er nog een paar.. jongeren.. he.. En daarna ging hij ook vaak naar het ateneo.. Het ateneo hadden ze gevestigd, als ik me niet vergis.. denk ik dat het daar.. naast het portal was.. in het huis dat casa Sagarra werd genoemd.. Dat was van fascistten geweest.. claro.. ze namen het in bezit (cogieron) en daar had het kollektief het ateneo.. En ben ik ook wel eens geweest, maar dat vond ik niet zo leuk, want, bueno, ik hield niet zo van school. ik vond het niet leuk omdat we normaalgesproken daar niet heen gingen.. Want naar school gingen we al..en op mijn leeftijd, ik was nog een meisje.. en zodra de beweging begon.. pues.. seguia, ging ik verder met school. Het was niet zoals nu dat niemand op school verzuimt, tenzij wegens ziekte.. en naarmate je minder naar school gaat heb je ook steeds minder zin om te gaan.. En daar begonnen ze ook met een avondschool.. maar daar was het niet hetzelfde.. daar waren we vrijer.. we hoefden niet zoals hier (op school) rustig te zijn.. en.. stilte.. het was een behoorlijk vrije wereld (mundo). Degene die het dorp het meeste onderwijs gegeven heeft was toen al zeer rector alla.. (?).. grinik.. (F. Carrasquer ?)

H: Maar voor de revolutie kon je al lezen en schrijven?

R: Voordat de oorlog uitbrak? Voor de beweging, el movimiento?

Sii.. Ja, ik ging naar school, ik ben er naar toegegaan.. Ik begon met zes jaar en daarna volgde ik de school.. Ahora, ik heb het meeste geleerd toen Doña Segundo kwam..

H: Dat was met de komst van de republiek?

R: Si.. Doña Segunda.. es.. en haar man.. toen leerden we het meeste..

H: Was er ook een aparte school voor de rijken?

R: Nee, dit is een van de weinige dingen waar dat niet zo was.. nee.. Daar zaten we allemaal samen.. Degene die we daarvoor hadden was, digamos, een aardige persoon, maar.. maar de rijken gaven altijd kadootjes aan de meesters (en juffen).. algo.. iets.. waarmee ze superieur waren.. iets.. uit de winkel.. of van het land.. wat dan ook.. En Doña Segunda.. de eso no.. dat aksepteerde ze niet.. kadootjes niet.. andere dingen wel, want dat was normaal.. ze verdiende heel weinig.. zoals zoveel onderwijzers in Spanje.. En ze had een hulp voor de hele dag in huis want ze had twee kinderen.. en iedereen nam wel iets voor ze mee.. en beetje.. maar dat deed je om ze te helpen.. en niet om beter behandeld te worden of beter onderwijs te krijgen.. maar zij.. omdat ze links was.. Maar de anderen... de andere onderwijzers... als ze met kadootjes kwamen.. dan gaven ze die een betere behandeling dan aan de anderen.. want..

H: Hoe weet je of een onderwijzer links is?

R: Hombre, hoe weet je dat.. omdat ze zich als links gedroegen.. er was onmiddellijk vertrouwen.. en de kontakten die ze hadden waren met allemaal linkse mensen.. En de anderen die we gehad hadden alleen maar (met de rijken).

(einde eerste kant bandje, gesprek ging door)

R: Vroeger werden bijvoorbeeld alleen maar kerkliedjes gezongen..

En ik weet nog met Doña Segunda.. er zaten allemaal vrouwen op straat.. ze zaten te naaien.. zoals ze dat in alle dorpen doen.. En daar zaten een paar die.. zonder dat heel serieus (fanatiek) te zijn, die rechts waren. En we hadden zangles op school en ze liet ons... een paso doble zingen.. die dag.. 'OH.. que sinvergüenza.. dat een onderwijzer dat in de school leert zingen'.. oi, en ze zaten daar en ze konden ons vanuit het lokaal horen zingen.. en ze had de ramen open gezet zodat ze het beter konden horen.. (? korrekt?). En door dit soort dingen merkte je dat ze links was.

H: En jullie jongeren hadden dat gelijk in de gaten, letten daar erg op, of ze links of rechts was? (ik gebruik hier het woord openstaan.. daar gaat ze op door.)

R: het is zoals.. er was niets gesloten.. laten we het zo zeggen.. Zelfs bij een vergadering lieten we de deur open om... wij kleintjes konden overal naar binnen.. In de grote steden is het leven van de kinderen anders, maar hier.. omdat er niets anders was.. als er een vergadering was.. hup, gingen we naar de vergadering.. en als ze naar het mais gingen.. dan gingen we daar kleintjes ook heen.. we gingen met ons allen.. en we mengden ons zeer veel met de ouderen... En van heel veel zaken hadden we niet meer verstand dan dat we het enthousiasme zagen.. want als je twaalf of dertien jaar bent heb je geen besef van de dingen zoals je dat hebt als je 20 of 30 jaar bent.. Maar we zagen de beweging (soc. revol.?) movimiento, wel heel goed.. daarvan hadden we wel duidelijk een besef.. van alles.. We konden het ateneo binnenstappen.. en als er 's avonds vergaderingen waren kon je daarheen gaan.. alles..

H: Gisteren gaf je me nog een ander, heel duidelijk, voorbeeld (van het besef links te zijn..).

R: Lachen Over die jongen.. ha, ha.. Ja, zij waren rechts.. maar ze mengden zich nergens in.. ze waren rechts omdat ze een zaak hadden.. en omdat ze land hadden.. pues.. de derechas.. Maar.. het waren personen die zich nergens mee bemoeiden, die nergens mee te maken hadden.. Y.. we zijn altijd heel goed met die familie geweest, altijd.. Maar omdat hij een jongen was... was hij een meisje geweest, niets, dan zouden we waarschijnlijk vriendinnen zijn geweest.. maar hij was een jongen, en omdat, de stakker, hij groeide niet, niks, en hij had van die hele dunne beentjes en droeg ijzers om z'n benen, en zo.. hij was niet gewoon.. Z'n moeder kwam me vragen of ik niet met Antonio wilde spelen, dus ik ging met Antonio spelen.. Maar hij had een zeer levendig karakter en hij was een paar jaar ouder dan ik en.. en hij wilde me graag overheersen.. en ik.. hield er helemaal niet van om overheerst te worden.. Onze insultos, aanvallen.. gingen (niet) altijd hier om.. om links en rechts... om.. Want er was een tijd dat ik hem naar de kerk bracht.. ik vergezelde hem, omdat.. hij hield me aan m'n jurk vast.. en zo bracht ik hem..

H: Dan ging je niet naar binnen..

R: Toen ik klein was wel.. toen ik heel jong was.. dat herinner ik me goed.. toen moesten we allemaal.. toen gingen we allemaal.. Maar later.. no.. Y pues.. ik speelde met hem.. we brachten uren spelend door.. en toen kregen we ruzie.. we vochten heel vaak, want hij was erg opgewonden, nervioso, en ik ook.. en toen we begonnen te vechten kwam z'n moeder haastig naar me toe gelopen.. "kijk, ze is aan het vechten.." En da deze vechtpartij, riña, ging ik naar het balkon en hij naar het terras, he.., om zingend verder te vechten, haha, si.. Pues, ik zong.. op een keer was de

moeder van Dios juist naar beneden gegaan.. en ik schreeuwde nog harder mijn revolutionaire liedjes.. ik kende ze allemaal he.. allemaal.. en zo vochten we dan verder.. en zij die door de straat liepen lachten.. lachten om ons. Maar, zoals hij was, de stakker, we hielden veel van elkaar.. we schreeuwden tegen elkaar, maar dat was niets he..

H: Wanneer begonnen jullie deze liedjes te zingen?

R: Dat was toen de republiek begon he.. dat was toen he.. toen ze met de CNT begonnen en alles.. en al snel begonnen ze, aunque fuera.. hoewel.. Maar in de oorlog meer.. nadat de oorlog begonnen was.. meer..

H: Maar je kende ze al..

R: In de oorlog, als ze naar het land gingen hoorde men ze.. als.. ze bijvoorbeeld op de karren op weg gingen zongen ze 'hijos del pueblo'.. er bestond hier een heel groot enthousiasme.. heel groot.. En wij kleintjes hoorden de ouderen en we cogiamos, pikten ze snel op.. En ook op school.. af en toe.. hetzelfde.. dan vochten we een ook beetje (nos peleamos un poco).. de fascistische meisjes en de anderen.

H: Gooiden jullie stenen..

R: No.. wij meisjes gooiden geen stenen.. maar met esto.. onze tongen.. ha, ha.. Asi se estaban diciendo, we hadden het er nog over met m'n broer.. Een paar dagen geleden kwam een vrouw de bakkerij binnen en ik was met mi prima, m'n nicht, en die vroeg: 'ken je haar niet?' 'Ik niet'. Ik zoek geen toenadering ondanks dat ik weet wie het is.. ?ah.. maar dat is toch Inez van..' .. 'oh, goed' .. maar ik bleef waar ik was en ging niet naar haar toe.. Want ik kan me nog herinneren (in m'n geheugen herinner ik me).. dat zij.. toen m'n broer Eusebio in de gevangenis zat.. hoorde ik haar.. toen ze met (onverstaanbaar.. botes para hacer la manaiz?) bezig was, toen hoorde ik haar iets vervelends over m'n broer zeggen.. en ik begroette haar niet.. Nee.. waarom.. omdat ik dit wist ging ik niet naar haar toe.. Ze bleef me aankijken en deed een stap in m'n richting.. maar omdat ik niet naar haar toe ging.. nee.. .. nee, ik groet haar niet, nee.. Ze heeft dan nog een zus, die is van mijn leeftijd.. met haar had ik vaak ruzie, maar op de manier van.. (de tong).. en met haar trok ik veel op en als ik haar zie ga ik haar begroeten.. en zo.. goed.. maar de ander.. nee. Zij was ook al ouder en de ouderen waren anders...

Mira.. ik kan je zeggen hoe enthousiast wij kinderen waren .. tot en met de kerk.. arreglan.. tot ze die hier in brand zetten.. De kerk is in brand gezet.. ja.. Wist je dat niet.

H: Nee.. wanneer?

R: Met de oorlog, toen zij de staat opkwamen.. en zo.. Y claro.. de kerk lag toen vol wapens en zo.. (H: Ja, ja..) Ja, dat hebben ze je wel verteld, he..

H: ja, ja.. de eerste dagen.. toen de fascistten zich daar verschanst hadden..

R: Ja.. die zaten daar.. En daarna speelden de kinderen.. de dit deden de jongens, he.. de jongens.. die speelden oorlogje.. en daar was er een van hun, ik weet niet of je die kent.. Sagarra.. die hier in het dorp burgemeester was.. die was toen.. hij was van mijn leeftijd. Hij speelde met speelde met de anderen op straat die links waren.. en hij zei: 'ik wil ..' ik weet niet of het Durruti was of .. iemand anders die links was.. en ze zeiden tegen hem: 'tú, jij.. jij niet, want jij bent fascist'.. 'Ik? ik ben geen fascist.. ik ben geen fascist..' riep de pobre.. de arme

jongen.. (lachen.).. Wij jongens en meisjes waren overal zo bij betrokken (metido).

S: Zo was de ambiente, de sfeer..

R: Dit was erg grappig.. maar die arme jongen..

S: 't Is onrechtvaardig..

R: 't is onrechtvaardig, want dat kind wist van niets... Nee.. en hij huilde en zo, dat hij geen fascist was.. en dat ie Durruti wilde zijn, of zo iemand... (ha, ha..) Dit zijn grappige dingen, want hieraan kan je zien hoe enthousiast we toen waren.. En wij kinderen leefden alsof er niets anders bestond, en zouden er andere dingen gebeurd zijn, zouden we daar ook in opgaan.. Ook al wisten we niet precies het waarom.. we leefden wel helemaal mee.. Ja..

H: Hoe hebben jullie kontakt gehouden met het dorp toen jullie in Frankrijk waren?

R: We schreven.. schreven... maar.. heel voorzichtig met wat we schreven.. We schreven naar de familie.. ik had het er onlangs nog met m'n nicht over.. over de brieven die ze had. Zeker, ze was toen rechts, maar niet slecht, he.. (fluistert) Zij zei: 'Carmen, pak aan meisje.. ik heb hier een brief voor je van je zus.. uit Frankrijk. Berg hem goed op omdat hij uit Frankrijk komt'.. uit angst voor repressailles.. Want.. ze hadden repressailles tegen de kinderen ondernomen.. en hoewel ze een van de hunnen was.. kon je nooit weten..

H: Maar jij wist heel goed wat er allemaal in het dorp gebeurd was, zoals bijvoorbeeld het campo de las Viñas..

R: Van deze dingen die er met de oorlog en zo gebeurd waren, hiervan hoorden we niets ..

H: En van daarna?

R: En alles over de percelen en al die zaken werd wel verteld.. maar die dingen interesseerden me niet erg, nee dat interesseerde me niet zo.. Toen ik daar zat, dacht ik niet dat ik terug kon komen.. en daarom interesseerde me dat niet erg.. Maar hoe het met m'n broers was enzo, daarvan waren we op de hoogte.. Om je de waarheid te zeggen, verdaderamente, was ik meer op de hoogte van wat er op straat gebeurde.. maar van die andere dingen.. nee.

H: De relatie die je onderhield was dus meer een familieaangelegenheid..

R: Si, si, si.. hoe het met m'n broers ging.. en dingen over mensen die je gehoord had en waarvan je wilde weten of het waar was..

H: Als je nu geen mensen groet is dat omdat je dingen gehoord hebt, of omdat je ze weet?

R: Si, eso si.. van die persoon wel. Bovendien, pues, er waren toen alleen nog maar fascisten.. de meerderheid (van ons) wast er niet meer.. we waren kinderen die.. (de bel, stop.)

H: we hadden het over groeten..

R: Hoewel ik lang niet teruggeweest ben, weten de mensen toch wie ik ben, ook omdat ik in m'n eigen huis logeer, dat nu van m'n nicht is, ze weten dat ik van de familie ben. Maar ik, enigen.. niet allemaal he, want een heleboel waren jong en die zijn nu van mijn leeftijd.. en die wisten het toen ook niet he.. Maar ik zei wel tegen m'n nicht, he, Carmen.. je hoeft me niet aan fascisten te presenteren, presentarme.. want als ik kom is ze blij en zegt tegen iedereen. 'Rogelia komt, Rogelia komt'.. en ik zei haar.. je hoeft me niet aan.. fascisten ga ik niet begroeten, he.. Ik weet ongeveer wel wie het zijn.. Ik heb wel eens mensen gegroet en zij mij, van wie ik toen nog niets wist.. maar daarom ga ik

ook nu niemand meer begroeten als in in het dorp kom.. Als ik ergens kom waar ik niet weet wie wie is, groet ik niemand. Maar degenen die mij komen begroeten.. altijd: 'wie was dat, waarom kwam die me begroeten?'.. ya ves? zie je?

Maar dat zei ze me voor die tijd, wie het was..

Zoals eens een ander (e vrouw), otra, ik geloof dat ze nu dood is, die kwam naar me toe om me te begroeten y salir y todo en me mee uit nemen (samen buiten op een stoeltje zitten) en zo, en toen ze me vertelde wie ze was.. yo no.. ik niet... want toen ik de waarheid over haar hoorde.. en die wist ik eerder niet.. maar, nee, dat wil ik niet.. Want weet je eerlijk gezegd... zelfs nu nog.. als ze zegt.. toen bij de bakker.. Zij hadden de bakkerij op dezelfde plaats.. en ze zei.. 'kijk eens wie hier we hier hebben..'.. en ik zei dat ik niet wist dat ze daar woonde.. vroeger kochten we ons brood daar.. Zij was toen nog een meisje en ik was nog jonger.. en ik praatte wat met haar. Maar als het haar vader geweest zou zijn... hij is nu al dood.. met hem zou ik niet, niet.. Ons niet, niet tegen m'n broers.. maar hij heeft veel kwaad gedaan in het dorp, mucho malo.. en daarom, met haar vader zou ik niet praten.

H: Maar dat weet je uit verhalen of..

R: Si, si, si.. Dat van hem wist ik.. Hij was toen al een van de slechtsten in het dorp, dat wisten we al, hoe hij was.

Bijvoorbeeld ook van die man die.. daar op het plein.. kom op, hoe heet hij ook alweer.. het is.. Santos.. Santos.. dat is hem.. Mijn neef, ik kwam m'n neef eens tegen, m'n neef, z'n vrouw werkt y todo (?), en ik kwam hem tegen toen ze hier waren gekomen en: laten we een copa, glaasje drinken voor het dorpsfeest' en ik: 'nee, nee we hebben geen dorst, vandaag niet.. we hebben geen dorst.. een andere dag', want ik wilde daar niet naar binnengaan.. Maar.. als het een andere bar geweest zou zijn.. maar die was er niet.. en dus.. nee daar wilde ik niet naar binnen.. en nog steeds niet. En m'n zoon die dat niet wist.. die kwam hier.. hij heeft hier een vriend wonen.. en ze gingen daar eten.. en hij zei: 'weet je waar ik met m'n vrienden gegeten heb? In het huis van Santos.' En toen zei ik: dat zijn slechte fascistien'. 'Maar mama, dat wist ik niet.' 'Nee, natuurlijk niet, hombre, dat wist je niet'. 'Ze namen me mee .. laten we naar een restaurant gaan..'

En die dag dat Roque tegen ons zei, laten we iets... ergens iets gaan.. herinner je dat (tot santi).. toen zei ik. 'waar neem je ons mee naartoe?' Want ik wist dat hij daar heel vaak heengaat, claro.. en toen namen we de auto en hij: 'waarom met mijn auto, want het is hier vlakbij..' Maar hij moest ons met de auto ergens anders mee naartoe nemen, 'want deze is extreem rechts, is er geen andere bar?' O, ik heb het hem wel verteld he, ik zei het hem wel.. Nee.. niet omdat ik dat weet.. Ik herinner me hen zo.. en wat later gehoord heb.. veel dingen.. en daarna..

H: Maar hoe kwam je die dingen van later te weten.. door mensen in Frankrijk, of hoe ging dat?

R: Oh, er bestond veel contact, we hadden veel contact met Spanje he.. wij die in Frankrijk zaten, he. Er kwamen.. toen hier die mensen gefusilleerd waren, wisten we dat hier meteen, he.. we wisten het daar meteen. (in Fr. dus) Toen Cataluña nog midden in de de oorlog zat, wisten we dat m'n tante Tomasa en m'n oom de Granero....., dat ze bij haar het haar kortgeknipt hadden.. en dat ze haar een kop olie te drinken gegeven hadden... dat wisten we meteen.. we aren zeer goed op de hoogte van die dingen..

Santi: In Spanje.. en in el exilio zijn we altijd op de hoogte gebleven van de dingen die in Spanje gebeurden.. met de Spanjaarden.. en dat bleef zo..

H: Ja, maar hoe?

S: En weet je, er waren kontakten met het verzet, dictado el....
(?)

R: En door de mensen die daar naartoe gingen.. die kwamen langs met wat ze wisten. Ze verscholen zich achter andere namen en alles, escondiendose,.. niet hier naar het dorp, want ik zou niet weten naar wie en met welk motief.. Maar m'n neef, die nu dood is, is hier eens geweest, hier. Toen we op vijftien kilometer van van hier, van Albalate, zaten.. die ging terug omdat z'n ouders waren achtergebleven en hij zei: 'Laten we kijken of we ze mee kunnen nemen'.. hij was nog erg jong.. Hij ging achterom.. daar was een raampje waar hij door naar binnenklom.. hij ging naar binnen en z'n moeder, toen ze hem zag.. begon ze te huilen, 'ga weg, ga hier vandaan.. ga weg uit dit dorp' en toen wisten we dat dit in het dorp gebeurd was..

H: Dus in het begin van mensen die in het dorp geweest waren, en later...?

R: Ja, we wisten alles, alles alles.. we kwamen te weten hoe alles gebeurd was.. en door wie..

S: We waren op de hoogte van de conjunto, de hele gemeenschap, van spanjaarden, van alles wat er in Spanje gebeurde..

R: ja.. niet alleen maar van ons dorp..

S: ...want we waren georganiseerd, georganiseerd.. en (algo grossa minoria, onverstaanbaar..)

R: Daarom wilde ik niet in Cataluña blijven.. daarom zei ik dat ik me in de put zou storten als ze zouden blijven.. want ik wist van m'n tante.. en van m'n oom.. want Cataluña is niet ver weg en omdat we in cataluña zaten wisten we het, claro. Ze hadden twee kinderen achtergelaten.. maakten twee kinderen tot wezen.. zonder vader en moeder.. En zij hadden niets gedaan.. nada mas que cogieron los hijos, het ontbrak er nog maar aan om ook de kinderen te grijpen.. En daarom had ik angst want ik zei tegen mezelf.. m'n ouders no.. eh, pero.. als ze de zoons niet te pakken kunnen krijgen die in het kollektief zaten, m'n vader deed ook mee aan het kollektief met de anderen.. en alleen maar om deze dat, dit feit, eso hecho, grepen ze ze.. (Esa asociación aqui no faltan mas eh?) En nu blijf je wel eens praten met iemand die noch bij de een noch bij de anderen hoorde, dan praten we.. y oi.. wat waren we bang.. wat waren we bang om onze ouders.. ze wilden iedereen hebben.. iedereen. Ze wilden iedereen... want dat zeg ik, want zouden ze gebleven zijn zouden ze ook daar begraven zijn.. niet op het kerkhof.. maar daar waar die anderen ook begraven zijn.. Daar ben ik zeker van he.. Omdat ze m'n broers niet te pakken konden krijgen.. en m'n broer Eusebio.. omdat die werd.. ver hiervandaan opgepakt.. als m'n broer hier geweest zou zijn en niet direkt naar de gevangenis in Huesca was vervoerd, zou hij hier zeker gefusillerd zijn. Hij kreeg de doodstraf.. want toen hij eenmaal berecht was en alles konden ze niet meer zomaar alles met hem doen wat ze wilden.

H: Uit angst hiervoor zijn jullie ook in Frankrijk gebleven en wilde je niet terugkeren?

R: Nee, volver, no.. terug, nee.. Het is hierom dat, naar het dorp, nee, ik niet, nee, nee. Als ik over dit alles praat krijg ik het koud, word ik er koud van.. Dat is waar he, want we pasamos, hebben meegemaakt.... Es que, ik, bijna vanaf het moment

dat ik geboren was, herinner ik me.. ik heb thuis altijd alleen maar onrust meegemaakt, inquietud.. om m'n broers, claro.. en dingen... tijdschriften die ze verborgen hielden.. Want soms om een krant, om een krant.. werden ze opgepakt. (onderbr. Santi, onverstaaanbaar) Ik herinner me nog toen ze llevaban, droegen.. ze hadden toen nog geen wapens, later waren er wel wat wapens en pistool en zo, bij het vertrek uit de balzaal, al salir del baile, stond daar de guardia civil.. maar de novias, de vriendinnen raakten ze niet aan die doorzochten ze niet.. toen kwam m'n broer naar me toe met, la Soli? (tegen haar man), welke krant was dat toen, la soli?, was het la Soli? (si). Hij gaf me de soli en die stopte ik hier, (onder de band van haar rok), ik was toen erg slank, delgada, en ik trots, liep langs de guardia civil, tevreden, contenta, omdat ik hiermee naar buiten liep en dat ze bij m'n broer niets vonden.. Ik was heel trots..

H: Maar waarom kwamen ze naar el baile, de danszaal om wapens te zoeken?

R: O, nee, ze kwamen niet naar binnen ze bleven buiten, en als het uitging, dat was om twaalf uur 's nachts, als ze daar zin in hadden, una pareja, een paar, van de guardia civil, bleven ze daar de hele avond dar vuelta, omheenrijden/lopen. Als ze daar zin in hadden deden ze dat en niemand zei daar iets van, begrijp je. Daarom, altijd heb ik gezien, vista.. we hebben nooit rust gekend, er zullen wel huizen geweest zijn waar men rustiger, mas tranquilo, geleefd heeft, maar eerst de ongerustheid van m'n moeder, en m'n broers.. naarmate ze meer dingen wisten, wijdden ze zich meer, se metian) in alles, de pers, kranten.. alles werd bekeken y tener..

H: En in Frankrijk?

R: Ah, in Frankrijk, ja, daar was (de CNT?) altijd (onverstaaanbaar) había.

H: En jij?

R: Pues, ik. Er gingen enige jaren voorbij, de eerste jaren, pues que no.. dat we nog steeds niet georganiseerd waren want met dat komen en gaan en alles. Maar van daarna heb ik meegemaakt, he visto, daarna bevond ik me dichtbij Parijs, een lange tijd, waar ik op het land werkte, met m'n ouders. En terwijl ik daar was, was ik van maar heel weinig op de hoogte, merkte ik weinig van alles, begrijp je, in zo'n klein dorpje hoor je niets.

En daarna, eh, toen m'n broer José kwam, uit het bezette gebied, toen hij ons kwam opzoeken, en hij legde me toen al het een en ander uit, en er was wel iemand die iets als een roman, novela, uit Parijs voor me had meegebracht, maar weinig..

Dat begon pas toen we van Parijs bij m'n broer José gingen wonen, op een etage in een huis op het land, he. En toen we daar kwamen, daar was wel wat aktiviteit.. ze hielden al vergaderingen.. en kwamen bij elkaar in huis, en zo.. en daar begon.. de beweging. Maar daarvoor waren er vijf jaar dat we niets deden.

Santi: clandestien waren er toen wel vergaderingen en een beweging, en toen na de oorlog gingen we door.

R: Ja, en later hadden we iedere maand een bijeenkomst in Toulouse, we woonden toen nog niet in Toulouse, maar ze organiseerden middagen (theater?) en voordrachten, en claro, met de rood-zwarte vlag gingen we op een vrachtwagen daarheen en zongen onze liederen en alles, ja in Toulouse.. dat was erg ontroerend..

H: Was er bij jezelf sprake van twijfel of discussie of je al dan niet mee zou doen?

R: No, nee, nee.. er was geen sprake van discussie of twijfel.. of ik wel of niet mee ging doen.. Dit had niemand tegen me gezegd.. maar na alles wat er gebeurd was, pues.. eh, ik weet het niet, het was iets dat van ons was, dat bij ons hoorde, dat we moesten doen. Ja, ja. En toen in Pamiers, ja.. daar begonnen we met de Juventudes Libertarias, we hadden uitstapjes, vergaderingen, eso si, vergaderingen.. en daar waren van die salidas, uitstapjes, die we allemaal samen maakten.. allemaal samen.. dan was er een lezing, en daarna speelden we.. bien.. goed.. we deden dit vaak.. Er werden heel veel conferenties gehouden, muchas conferencias..

H: Over welke thema's?

R: Over alles.. alles, maar vooral een thema over spanje, ha,ha, (S:over onze ideeën.) We hadden de gewoonte om.. als ik iemand tegen kwam en je begon te praten, of in een groep, dat ze zeiden: wil je eens ophouden om over Spanje te praten,' ha, ha, 'wil je stoppen met over Spanje te praten.. want hier kunnen we toch niets regelen', ha,ha. Maar, volgens mijn mening, was de CNT in Pamiers zeer goed georganiseerd.

H: Kennen jullie elkaar van de CNT?

R en S: si, si. Iedere maand hadden we vergaderingen en kwamen we elkaar tegen. Heel veel jongeren kwamen zo hun compaño tegen. Ja, want met de fransen gingen we toen niet veel om. De illusie.. vamos a volver, we gaan terug..

S: ten eerste omdat we de taal niet spraken, ten tweede (wat uitgebreider en met andere woorden zelfde reden als R noemde.)

R: en ik ben altijd bij de CNT gebleven..

H: En jullie kinderen, jullie hebben toch kinderen?

R: Ja we hebben drie kinderen.. Ze zijn symphatisanten, maar nee, nee..

H: Maar weten ze alles..

R: Si, si, si.. Die dag toen we bij Eusebio,ese, ... si, si iedere dag als ze naar huis gaan komen ze even bij.. si si, ze kennen onze geschiedenis en hebben boeken gelezen.. dit boek wat hij je liet zien, je hebt het op een vergadering of zo gekocht he.. ze weten alles wat we hebben meegemaakt.. En ze hebben dezelfde ideeën als wij.. ze symphatiseren met de beweging, si, si.. maar zijn niet georganiseerd..

H: Waarom niet?

S en R: door elkaar heen: Ze hebben een franse opvoeding gehad, gaan meer met Fransen om. Maar ze doen mee met acties van extreem links, ze zijn anti-militaristen en ze zijn voor een andere maatschappij.. ze zijn niet georganiseerd.. maar claro.. ze zijn anti-kapitalistisch.. Maar als het nodig is helpen ze ons (de CNT istas.)

S: In Frankrijk zitten ze niet bij een organisatie omdat ze bijna allemaal politiek organisaties zijn, of banden met de politiek hebben he.. en daar zijn ze wel van overtuigd.. dat de politiek engaña el pueblo, het volk misleidt, bedriegt. Maar zou er een zelfde soort van franse beweging (als de CNT) bestaan, pues, si.

R: Ja, want de eerste, toen we in Toulouse waren die ging naar het Ateneo.. Want met alle vrienden, al de onze, gingen we naar het ateneo. Naar de vergadering, en dus alle drie.. justo, alli, daarheen. We gingen niet ergens anders heen, in plaats van naar het huis van een vriend.. naar het ateneo. Toen was er ook nog steeds een ambiente, sfeer, de vriendschappen bij de kinderen begonnen hier te groeien, daarna gaan ze hun weg, dat is normaal.. Maar dat is niet meer. We hadden theater groepen, er

waren festivals (S: er waren twee theatergroepen), we hadden De Dag van het Kind.. hier in Toulouse.. Het kind met drie jaar naar het theater.. naar dansen.. (?), dat is allemaal al lang geleden, ze zijn nu allemaal volwassen..

Verder een verhaal van Santiago over de eerste naoorlogse jaren Apart uitgewerkt.